

Ş.M.MƏMMƏDOV

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

e-mail: sahkerem_59@mail.ru

[:https://orcid.org/0009-0005-8387-7987](https://orcid.org/0009-0005-8387-7987)

Bakı Slavyan Universiteti

(Bakı şəh., S.Rüstəm küç., 33)

10.62021/0026-0028.2025.2.343

“HƏYAT BİLGİSİ” FƏNNİNİN TƏDRİSİNDƏ TƏLİM METODLARININ TƏTBİQİ

Annotasiya. Məqalədə “Həyat bilgisi” fənninin ən mühüm vəzifələrindən biri təbiət və cəmiyyət elmlərinin predmeti arasındakı əlaqə nəzərdən keçirilir. Qeyd olunur ki, güclü Azərbaycan konsepsiyasının gerçəkləşməsində yüksək ixtisaslı, savadlı və dünyagörüşlü müəllimlər tələb edilir. Həyat bilgisi dərslərində müxtəlif fəaliyyətlərin planlaşdırılmasının əsasında psixoloji ideyalar dayandığı üçün, müəllim uşaqların idrak proseslərinin gedişatının xüsusiyyətlərini, şagirdlərin psixikasının inkişaf qanunauyğunluqlarını öyrənən psixologiya elmini yaxşı bilməlidir.

Açar sözlər: həyat bilgisi fənni, tədris metodları, metodların təsnifatı, müasir dərs, ekoloji maarifləndirmə

İbtidai təhsilin həyata keçirilməsi yüksək ixtisaslı, savadlı və dünyagörüşlü müəllimlər tələb edir. “Həyat bilgisi və onun tədrisi metodikası” fənninin ən mühüm vəzifələrindən biri təbiət və cəmiyyət elmlərinin predmeti arasındakı əlaqənin aydınlaşdırılması və bunun əsasında tədris materialının seçilməsidir.

Məlum olduğu kimi, 2024-cü ilin 11-24 noyabr tarixində Azərbaycanda genişmiqyaslı COP29 konfransının keçirilməsi əyani olaraq təsdiqlədi ki, ölkəmiz yaşıl siyasətə keçid kursu götürüb və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə və bu dəyişikliyin nəticələrinin azaldılması həyatımızın hər bir sahəsini dəyişdirir. Bununla əlaqədar olaraq, iqlim sammitində ekoloji maarifləndirmə ilə bağlı bir neçə əlamətdar hadisə, eləcə də bu və ya digər şəkildə bu məsələyə toxunan görüşlər keçirilib.

Ölkəmizdə son yeddi ildə iqlim dəyişikliyi və ekoloji maarifləndirmə məsələlərinin milli gündəliyə inteqrasiyası istiqamətində addımlar atılıb. Bu barədə Azərbaycanın Elm və Təhsil naziri Emin Əmrullayev təhsilin yaşıllaşdırılması və iqlim savadlılığının artırılması mövzusunda keçirilən dəyirmi masada çıxışı zamanı deyib. O vurğulayıb ki, dəyişikliklər təhsildən başlayır. Beləliklə, yerli coğrafiya kurikulumunun standartlarının 25%-dən çoxu birbaşa iqlim sistemləri və davamlı inkişaf ilə bağlıdır.

Eyni zamanda, məlumat məktəblilərin yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla diqqətlə seçilir. Biliyin strukturu və mövzuda onların təqdim edilməsi forması dünyanın idrak metoduna xas olan ümumi pedaqoji və spesifik prinsiplərlə müəyyən edilir.

Həyat bilgisi və onun tədrisi metodikası məktəbdəki “Həyat bilgisi” fənninin xüsusiyyətlərinə görə kiçikyaşlı şagirdlərin öyrənmə və inkişaf prosesi sistemi haqqında elmdir. Bu problemlərin həlli “Həyat bilgisi və onun tədrisi metodikası” fənninin bağlı olduğu müxtəlif elmlərin biliklərinin inteqrasiyasını tələb edir. Həyat bilgisi və onun tədrisi metodikası bir çox elmlərlə və hər şeydən əvvəl yuxarıda qeyd olunan təbiət elmləri ilə sıx bağlıdır. Təbiət elmləri gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin ixtiyarına təkcə “Həyat bilgisi” üzrə məktəb fənninin qurulması üçün elmi material deyil, həm də təbiəti öyrənmək üsullarını verir.

Fəlsəfə istənilən elmin, o cümlədən dünyanın idrak metodlarının metodoloji əsasını təşkil edir. O, idrakın ümumi prinsipləri və üsulları sistemini işləyib hazırlayır. Fəlsəfi fikirlər el-

mi tədqiqatın istiqamətini müəyyən edir. Biliyin dialektik nəzəriyyəsi əsasında təbiətşünaslıq anlayışlarının formalaşması və inkişafının metodikası hazırlanır. Metodikanın “təlim məz-munu”, “öyrənmə formaları”, “tədris metodları” kimi əsas anlayışlarını müəyyən edərkən onların fəlsəfi mənşəyini asanlıqla aşkar etmək olar.

Daha əhəmiyyətli əlaqə “Həyat bilgisi və onun tədrisi metodikası” fənninin pedaqogika ilə əlaqəsidir. Pedaqogika metodikanı didaktik və təhsil nəzəriyyəsi bilikləri ilə zənginləşdirir. Didaktika öyrənmənin nəzəri əsaslarını inkişaf etdirir. O bütün məktəb fənləri üçün ümumi olan təhsilin prinsiplərini, metodlarını, vasitələrini və formalarını vurğulayır. Metodika nəzəriyyəsinə təlim və tərbiyənin ümumi nəzəriyyələrindən ayrı qurmaq mümkün deyil.

Müasir pedaqoji konsepsiyalar metodika elminin inkişafına böyük təsir göstərir. Hazırda Həyat bilgisi və onun tədrisi metodikası fənnində öyrətmənin inkişafetdirici pedaqoji texnologiyalarına əsaslanan bir neçə alternativ inkişaf istiqamətləri yaranmışdır. Təlim texnologiyaları dedikdə, optimal təlim sistemlərinin layihələndirilməsi, təhsil proseslərinin konstruksiyası ilə məşğul olan “yeni pedaqoji istiqamət” başa düşülür. Ehtimal olunur ki, pedaqoji texnologiya istənilən müəllim tərəfindən yaradıla bilər.

“Həyat bilgisi və onun tədrisi metodikası” fənninin metodoloji əsaslarını hazırlayarkən kiçikyaşlı şagirdlərin psixikasının inkişaf qanunauyğunluqlarını öyrənən psixologiya elminə müraciət etməmək mümkün deyil. Həyat bilgisi dərslərində müxtəlif fəaliyyətlərin planlaşdırılmasının əsasında psixoloji ideyalar dayanır. Müəllimin uşaqların idrak proseslərinin gedişatının xüsusiyyətlərini bilməsi xüsusilə vacibdir. Bu, tələbələrin şüurunda təsəvvür və anlayışların formalaşma şərtlərini müəyyən etməyə kömək edəcəkdir.

Tədris prinsiplərinin, metodlarının, formalarının və vasitələrinin düzgün seçilməsinin meyarı tədris materialının mənimsənilməsində yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınmasıdır. Tədris metodları şagirdlərin təcrübə və idrak qabiliyyətlərinin inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq dəyişir.

Tədris metodu nədir? Pedaqogikada bu terminin çoxlu tərifləri var. Məsələn, məşhur sovet pedaqoqu Yuri Babanski tədris metodunu *“müəllim və şagirdlərin mütəşəkkil, bir-biri ilə əlaqəli fəaliyyətinin metodu, təlim prosesində təhsil, tərbiyə və inkişaf problemlərinin həllinə yönəlmiş fəaliyyət”* (4, s. 98) adlandırmışdır.

Sovet və rus pedaqoqu İsaak Lerner “Tədris metodlarının didaktik əsasları” kitabında bu konsepsiyayı belə göstərmişdir: *“Tədris metodu, şagirdin idrak və praktik fəaliyyətini təşkil edən, davamlı olaraq təhsil məzmununun mənimsənilməsinə, yəni təlim məqsədlərinə çatmasına səbəb olan müəllimin ardıcıl hərəkətləri sistemidir”* (6, s. 108).

Təriflər təfərrüatlı şəkildə fərqlənə bilər, lakin fundamental aspektlər üzrə razılışır: tədris metodu həmişə təlim məqsədlərinə nail olmaq üçün müəllim və şagirdin mütəşəkkil fəaliyyətini nəzərdə tutur. Tədris metodları sosial, mədəni və texnoloji kontekstlə sıx bağlı olduğundan zamanla dəyişir. Məsələn, bəşəriyyətin inkişafının ilkin mərhələlərində təqlid üsulu üstünlük təşkil edirdi: ibtidai icmanın gənc üzvləri öz ağsaqqallarını müşahidə edir və bununla da əmək alətləri yaratmağı, yemək əldə etməyi və s. Dilin yaranması nəslini şifahi şəkildə öyrətməyə imkan verdi. Yazı və daha sonra kitab çapı kitab oxumağı təhsilin əsas üsullarından biri kimi möhkəmləndirdi. Və əlbəttə ki, kompüterlərin və internetin ixtirası insanların necə öyrətmə və öyrənmələrində də rol oynadı.

Filosoflar bütün dövrlərdə ən təsirli təlim üsullarını axtarmış və tətbiq etmişlər. Məsələn, Sokrat evristik metodun banisi oldu, bu metoddə müəllim şagirdə sadəcə biliyi ötürmür, həm də xüsusi qurulmuş söhbətin köməyi ilə ona müstəqil şəkildə bu biliyi tapmağa kömək edir.

Metodları tərz ilə qarışdırmaq olmaz. Hər bir metod fərdi elementlərdən – metodoloji (və ya didaktik) üsullardan ibarətdir. Məsələn, mühazirə tədris metodudur, müəllimin əsas məqamları lövhəyə yazması və tələbənin qeydlər aparması isə tərzdir.

Eyni tərzlər müxtəlif metodlarla həyata keçirilə bilər. Eyni zamanda, müxtəlif müəllimlər müxtəlif tərzləri və onların birləşmələrini eyni metodlara daxil edə bilərlər. Məsələn,

kitabla işləmək ucadan oxumaq, mətni yadda saxlamaq, suala cavab axtarmaq, illüstrasiyanı təsvir etmək və s. kimi üsullardan ibarət ola bilər.

Metod anlayışı həm də metodologiya və tərz anlayışları ilə bağlıdır. Metoddan fərqli olaraq, tərzlər bir-birindən fərqlənə bilər, tədris metodologiyası xüsusi alqoritmlər və qaydalar toplusunu nəzərdə tutur. Əgər bir metod müxtəlif tədris anlayışlarında istifadə oluna bilərsə, o zaman metodologiyanın müəyyən nəzəri əsası var.

Fəlsəfi ensiklopedik lüğətə görə metodologiya isə “nəzəri və təcrübi fəaliyyətin təşkili və qurulması prinsipləri və metodları sistemi, habelə bu sistem haqqında təlimdir”. Yəni təhsilin metodologiyasına pedaqoji və təhsil fəaliyyətinin metodları və digər aspektləri daxil ola bilər. Məsələn, öyrənmə tərzı mahiyyətə bir metoddur.

Tədris metodlarının təsnifatı. Pedaqogikada hələ də tədris metodlarının təsnifatı və sistemləşdirilməsinə ümumi qəbul edilmiş yanaşma yoxdur. Yəqin ona görə ki, təlim prosesinin özü bir-biri ilə əlaqəli çoxlu elementlərdən ibarətdir və ona həm müəllim, həm də şagird tərəfindən baxmaq lazımdır.

Buna görə də, bütün müxtəlif üsulları müəyyən bir sistemə gətirməyə çalışan tədqiqatçılar təsnifat üçün müxtəlif əsaslar seçirlər.

Didaktik tapşırıqlara görə: biliklərin mənimsənilməsi, bacarıq və bacarıqların inkişafı, biliklərin tətbiqi, yaradıcı fəaliyyət, bilik, bacarıq və bacarıqların möhkəmləndirilməsi və sınaqdan keçirilməsi üsulları mövcuddur.

İnformasiyanın ötürülməsi mənbəyinə görə metodların təsnifatı:

- *şifahi (mühazirə, müzakirə, dərsləklə işləmək);*
- *vizual (illüstrasiya və diaqramlarla işləmək, videoya baxmaq);*
- *praktiki (məsələlərin həlli, laboratoriya işləri, didaktik oyunlar) ola bilər.*

Tələbələrin idrak fəaliyyətinin xarakterinə görə:

- *informasiya-reseptiv metod (müəllim tələbələrə məlumat ötürərkən);*
- *reproduktiv (tələbə müəllimin nümunəsi ilə hərəkətlər edir);*
- *problemlı təqdimat üsulu (müəllim problemi formalaşdırır və göstərir, onun həlli üçün məntiqi addımlar atır);*
- *evristik (müəllim problemi fərdi tapşırıqlara ayırır, tələbələr isə onları həll edir);*
- *tədqiqat (tələbələr onlar üçün yeni olan problemlərin həlli yollarını axtarır). (6, s. 180].*

İnformasiyanın təqdim edilməsi və qavranılması məntiqinə görə: induktiv üsullar (müəllim əvvəlcə konkret faktları təqdim edir, sonra isə ümumi müddəaları səsləndirir və ya tələbələr ümumi düstura çatmaq üçün problemləri həll edir) və deduktiv üsullar (mücərrəd anlayışlardan və ya ümumi qanunlardan, tələbələr konkret nəticələrə, nəzəriyyədən problemin həllinə keçir).

Yuri Babanski vahid yanaşmaya meyilli idi və müəyyən dərəcədə bütün digər təsnifatları birləşdirən öz sistemini təklif edirdi. Beləliklə, Babanskinin konsepsiyasına görə, tədris metodları üç böyük qrupa bölünür:

- *tədris və idrak fəaliyyətinin təşkili və həyata keçirilməsi üsulları (şifahi, vizual və praktiki, induktiv və deduktiv, reproduktiv və problem-axtarış, müstəqil iş üsulları);*
- *tədris və idrak fəaliyyətinin stimullaşdırılması və həvəsləndirilməsi üsulları (idrak marağının cəlb edilməsi və formalaşdırılması üsulları, habelə həvəsləndirmə və töhmət metodları – təlimin nəticəsi üçün məsuliyyəti inkişaf etdirmək);*
- *tədris və idrak fəaliyyətinin effektivliyinə və özünə nəzarət üsulları (şifahi və yazılı nəzarət üsulları, laboratoriya testləri, kompüter testləri) (Yuri Babanski, 1985, s. 76).*

Qeyd etmək lazımdır ki, bu üsullar bütün fənlər üçün ümumidir, lakin praktikada onlar müəyyən bir fənn üçün ən uyğun formanı ala bilərlər. Məsələn, Lerner və Skatkinin təsnifatından istifadə etsək, reproduktiv üsul ya müəllimdən sonra xarici dildə ifadələrin təkrarlanması, ya da nümunədən istifadə edərək hər hansı bir təcrübənin aparılması ola bilər.

Məqələnin elmi nəticəsi. Müasir təlimin aktiv metodlarından istifadə zamanı passiv metodlardan fərqli olaraq, şagird sadəcə olaraq müəllimi dinləmir və ya dərsləri oxumur, idrak işini özü həyata keçirir. Bundan əlavə, bu üsullar müxtəlif fənlərdən bilik və bacarıqları birləşdirərək yumşaq bacarıqların inkişafına kömək edir.

Ümumi təhsilini başa vurmuş şagirdin sadalanan bacarıqları – ümumi təlim nəticələri ümumtəhsil məktəblərində tədris olunan bütün fənlərin tədrisi prosesində hədəflənən nəticələrin sintezi, dialektik vahidləşməsi kimi formalaşır. Uşağın yaradıcılıq imkanlarının üzə çıxarılması və bunların reallaşdırılması, şəxsiyyətinin formalaşması üçün əlverişli şəraitin yaradılması təhsilin başlıca məqsədlərindəndir. “Həyat bilgisi” fənninin məqsədi şagirdlərə təbiət və cəmiyyət haqqında, elmin əldə etdiyi faktlar, təbiət və cəmiyyətdəki qanunauyğunluqlar haqqında elementar məlumatlar vermək, tədqiqat işinin ən sadə vərdişlərini formalaşdırmaqdan ibarətdir. Eyni zamanda, məlumat məktəblilərin yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla seçilir.

“Müasir dərslər” anlamında “müasir” sözünün özünəməxsus evristik mənası var. “Müasir dərslər” – “bugünkü dərslər” demək deyildir. Zamanın uğurlarına söykənən dərslər müasir dərslər deyilir. Bu anlamda, adətən, bir-biri ilə üzvi surətdə bağlı olan iki cəhəti ayırd edirlər. Çox vaxt müasir dərslər dedikdə, onu təkcə dərslərin elmi-nəzəri səviyyəsini yüksəltmək, müasirləşdirmək kimi başa düşürlər. Dərslərin özünün elmi-nəzəri səviyyəsinə görə zamanın uğurlarını əks etdirməlidir. Bu şəksizdir. Lakin müasir dərslər anlamını təkcə bu kökdə izah etmək birtərəfli olardı. Söhbət pedaqoji fenomenlərdən gedir. “Müasir” sözü də məhz dərsləri səciyyələndirir. Bu, istər psixoloji və pedaqoji, istərsə də dilçilik baxımından belədir. Dərslər təkcə özünün elmi-nəzəri səviyyəsinə görə deyil, həm də pedaqoji konsepsiyasına – yeni pedaqoji təfəkkür ölçüləri ilə qurulmasına görə müasir olur. Təlim materialının məzmunu və vasitələrinə şagirdin münasibətində stasionarlıq və ya problemlilik təzahür edə bilər.

Məqələnin tətbiqi əhəmiyyəti. Əsas standartın funksiyası müəyyən olunan təlim nəticələrini məzmun xətləri üzrə ümumi şəkildə izah etməklə bağlıdır. Alt standartlar: təlim məqsədlərinin dəqiq müəyyən olunması üçün etibarlı zəmin yaradır; təlim strategiyalarının düzgün seçilməsində mühüm rol oynayır; təlimdə integrativliyi təmin edir; təlimin məzmununun davamlı inkişafını təmin edir; sinif və fənlər üzrə summativ qiymətləndirmənin aparılmasını təmin edir.

Qeyd etməliyik ki, bəşəriyyətin “Yaşıl evi” sayılan Yer kürəsində torpaq, hava, su çirklənmiş, min hektarlarla meşələr qırılmış, dəniz və okeanların suyu çirkləndiyindən onların flora və faunasına ciddi ziyan vurulmuşdur. Eyni zamanda çayların məcraları dəyişdirildiyindən, üzərində bəndlər salındığından bəzi balıq növlərinin kökü kəsilmiş, qurudulan bataqlıqların, qırılan meşələrin canlı aləminə hədsiz ziyan dəymiş, aparılan nüvə sınaqları, buraxılan kosmik peyklər, istifadə edilən freon qazı ozon qatını zəiflədərək yerdə radiasiyanın çoxalmasına səbəb olmuşdur. Bütün bunlar isə bir sıra sağalmaz xəstəliklərin törəməsi ilə nəticələnmişdir. Dərslərdə tədbirlərdə belə məlumatların şagirdlərə çatdırılması kiçikyaşlı şagirdləri ölkəmizdə baş verən ekoloji fəlakətlərlə yanaşı, beynəlxalq miqyasda baş verən ekoloji fəlakətlərlə də mübarizə aparmağa hazırlayır. Onlar dünyadakı ekoloji mühiti özlərinin yaşıl evi kimi qəbul edir və həmin yaşıl evi qorumaq uğrunda mübarizə aparmaq üçün hazır olduqlarını bəyan edirlər. Dərslərdə tədbirlərdə Araz çayının suyunun ermənilər tərəfindən çirkləndirilməsi ilə bağlı informasiyalar kiçikyaşlı məktəblilərdə əgər bir tərəfdən ermənilərin ekoloji bəlalar törətdikləri hərəkətlərinə qarşı nifrət hissinin artırarsa, digər tərəfdən erməni daşnaklarının Qarabağda törətdikləri, sözlə ifadə edilməsi mümkün olmayan və ekoloji cəhətdən dünyada bənzərsiz fəlakətlərin iki qat nifrətlə qarşılanmasına və böyük qəzəb hissi ilə ifadə edilməsinə səbəb olur.

Məqələnin elmi yeniliyi. COP29 Konfransı zamanı Azərbaycan iki irimiqyaslı təşəbbüslə çıxış etdi. Birincisi, Beynəlxalq Qiymətləndirmə Proqramı (PISA) vasitəsilə ekoloji savadlılığın qiymətləndirilməsinin həyata keçirilməsidir. Bu təşəbbüs proqramına iqlim dəyişikliyi ilə yanaşı, şagirdlərin oxu, riyaziyyat və təbiət elmləri üzrə biliklərin qiymətləndirilməsi də daxil olacaqdır. Beləliklə, Elm və Təhsil Nazirliyi ilə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) arasında razılaşmaya uyğun olaraq, çərçivə sənədinin və tədris materiallarının

hazırlanmasına başlanılacaqdır. Bu təşəbbüsə mümkün qədər çox ölkənin qoşulması, bizə ilk dəfə yaşıl öyrənmə üzrə faktiki məlumat əldə etməyə imkan verəcəkdir.

İkinci təklif isə təhsil müəssisələrinin növbəti illər üçün davamlılıq reytingi, ekoloji maarifləndirmənin, xüsusilə müəllim hazırlığının təkmilləşdirilməsinin tədqiqi və digər məsələlər ilə bağlıdır.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, M.S. Əsrimizin global ekoloji problemləri. Monoqrafiya / M.Abbasov, – Bakı: Elm, – 2006, – 420 s.
2. Ağayev, Ə.Ə. Pedaqoji fikrimiz: dünənimiz, bu günümüz. / Ə.Ə.Ağayev. – Bakı: Elm, – 2000, – 299 s.
3. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu) // Azərbaycan məktəbi jurnalı, – 2007, № 2.
4. Бабанский, Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю.К.Бабанский. – Москва : Просвещение, – 1985. – 208 с.
5. Əhmədov, A. Ümumtəhsil məktəblərinin I-IV sinifləri üçün fənn kurikulumları / A.Əhmədov, Ə.Abbasov. – Bakı: Təhsil, –2008.
6. Лернер, И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я.Лернер, – М.: Педагогика, –1981. – 186 с.
7. Təhsil proqramları (kurikulumlar). ARTİ, 2024-cü ildə təsdiq olunmuş fənn kurikulumları.
8. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. – Bakı: Qanun, – 2010.
9. Заркенова, Л.С., Ильясова, Б.И. Использование инновационных технологий при обучении детей младшего школьного возраста с задержкой психического развития на уроках познание мира // Научное обозрение. Педагогические науки. – 2017. – № 3. – с. 18-24;

Sh.M.Mammadov

Application of Teaching Methods in Teaching Life Sciences

Summary

The article discusses the relationship between natural and social sciences, one of the most important tasks of the Life Sciences subject. It is noted that highly qualified, educated and globally minded teachers are needed to implement the concept of a strong Azerbaijan. Since psychological concepts are the basis for planning various types of activities in natural science lessons, the teacher must have a good knowledge of the science of psychology, which studies the characteristics of the course of cognitive processes in children and the patterns of development of the psyche of students.

Key words: subject Life Sciences, teaching methods, classification of methods, modern lesson, environmental education

Ш.М.Мамедов

Применение методов обучения в преподавании предмета «Жизненные умения»

Резюме

В статье рассматривается взаимосвязь предметов естественных и общественных наук, одна из важнейших задач предмета «Жизненные умения». Отмечено, что для реализации концепции сильного Азербайджана необходимы высококвалифицированные, образованные и глобально мыслящие учителя. Поскольку психологические представления являются основой планирования различных видов деятельности на уроках естествознания, учитель должен хорошо знать психологию, изучающую особенности течения познавательных процессов у детей и закономерности развития психики учащихся.

Ключевые слова: предмет «Жизненные умения», методы обучения, классификация методов, современный урок, экологическое образование

Rəyçi: p.ü.f.d., dos. H.M.Əliyev
Redaksiyaya daxil olub: 14.05.2025